

АГРАР ИҚТИСОДИЁТ

1-2/2013

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
МУАММОЛАР
БЮЛЛЕТЕНИ

М У Н Д А Р И Ж А

1. Қ.А.Чориев. Пахта ва галлачиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари таъсисчили-
гида қишлоқ хўжалиқ кооперативи ташкил этишнинг афзалликлари ва чора-
тадбирлари..... 4
2. Қ.А.Чориев, Р.Қ.Баходирова. Қишлоқ хўжалигида кооперация шакл ва муносабатла-
рини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалар ва уларнинг аҳамияти..... 10
3. Т.А.Мадумаров, А.Г.Кожевникова, У.Расулов, С.С.Кожевников. Устойчивость нового
сорта хлопчатника «АндКХИ - 1» к сосущим вредителям..... 15
4. И.Э.Рафиков. Иқтисодийги модернизация қилиш шароитида қишлоқ хўжалигида
хизматлар бозори ва соҳада рақобат муҳитининг ҳозирги ҳолати таҳлиши..... 17
5. Д.Бўронова, М.Қодиров. Гоялар ва мафкураларнинг ўзаро иқтимоий ҳамкорликдаги
ўрни..... 22
6. О.Г.Дилмуродов. Мева-сабзавот маҳсулотларини сақлашнинг замонавий тизимини
ривожлантиришни иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш..... 29
7. Н.Н.Аскарлов. Фермер хўжаликларида қишлоқ жойларида кўп тармоқли фаолиятни
ривожлантириш..... 31
8. Х.Саидакбаров, С.Мамиров. Агросаноат мажмуида тадбиркорлик фаолиятини ривож-
лантириш омиллари..... 35
9. С.А.Азларова. Пути повышения конкурентоспособности аграрной продукции в Рес-
публике Узбекистан..... 37
10. М.С.Юсулова. Хоразм вилоятида олма ва нок кўчатларини паст бўйли пайвандтаг-
ларда етиштириш технологиясини такомиллаштириш..... 40
11. А.Р.Бахриддинов. Пилла етиштириш ва уни дастлабки қайта ишлаш корхоналари
ўртасида шартномавий муносабатлар..... 42
12. Ш.Абдулазизов. Чорвачилиқ маҳсулотлари етиштириш соҳасида иқтисодий муноса-
батлар шаклланишининг ўзига хос жиҳатлари..... 48
13. Г.Шодмонова, Х.Каримова, Б.Раҳманкулова. Фермер хўжаликлари ривожланишини
моделлаштиришнинг услубий ёндашуви..... 53
14. С.П.Мавланов. Фермер хўжаликларини ривожлантиришнинг асосий босқичлари..... 57
15. Б.Шафқаров. Узумчиликни ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмини
такомиллаштириш..... 59

Г.ШОДМОНОВА,
ТИМИ, и.ф.н., доцент
Х.КАРИМОВА,
ТИМИ, и.ф.н., доцент
Б.РАХМАНКУЛОВА,
ТИМИ, и.ф.н., доцент

Фермер хўжаликлари ривожланишини моделлаштиришнинг усулбий ёндашуви

Республика ҳудудларида бугунги кунда ер участкаларининг ўлчамлари бўйича йириклаштирилган фермер хўжаликлари фаол яна кўрсатмоқда. Ушбу хўжаликларнинг истиқболда ривожланиши кўп жиҳатдан ҳудудларнинг табиий-иклим, ер-сув, иқтисодий ва бошқа шароитлари ҳамда давлат аграр сиёсатига боғлиқ ҳисобланади. Бошқача айтганда, фермер хўжалиқларининг янада самарали фаолияти ва ривожланиши уларни нафақат хўжалиқ тартиб-иштининг бозор шароитларига, балки ҳудуднинг иқтисодий ва ишлаб чиқариш самарадорлигига таъсир этувчи омилларни босқичма-босқич мослаштиришга ҳам боғлиқдир. Бу, бизнингча, энг аҳамиятли илмий-амалий муаммо ҳисобланади. Унинг самарали ҳал этилиши кўплаб омишлар ва шарт-шароитларга ҳамда фермер хўжалиқларининг бозор муносабатлари кўникмаларига эга бўлиш имкониятларига боғлиқ. Бозор кўникмаларига эга бўлиш фермер хўжалиқлари учун иқтисодиётнинг тенг ҳуқуқли объектлари сифатида шаклланишидаги асосий босқич ҳисобланиб, уларнинг бозор муҳитида ривожланиш имкониятларини белгилаб беради.

Шу муносабат билан фермер хўжалиқларини улар жойлашган минтақалар (ҳудудлар)нинг бозор ва табиий-иклим муҳитига мослаштириш шароитида ушбу хўжалиқларнинг ривожланиш омилларини белгилаш муҳим аҳамият касб этади. Шунинг ҳисобга олган ҳолда, фермер хўжалиқларининг ривожланишига таъсир кўрсатувчи омилларни биз учта гуруҳга бўлдик. Биринчи гуруҳни макроиқтисодий омиллар, иккинчи гуруҳни минтақавий (ҳудудий) омиллар, учинчи гуруҳни ички

хўжалиқ омиллари ташкил қилади. Фермер хўжалиқларининг ривожланишида фермерлик ҳаракатини қўллаб-қувватлаш борасидаги давлатнинг тартибга солиш дастаги муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ҳар бир хўжалиқнинг молиявий-иқтисодий ҳолати кўп жиҳатдан мазкур дастакнинг таъсирчанлигига ва самарадорлигига боғлиқ.

Ҳозирги вақтда давлат томонидан яратилган ташкилий ва иқтисодий механизмлар ва шарт-шароитлар, фермер хўжалиқларини ривожлантириш омиллари сифатида, аниқ мақсадга йўналтирилган хусусиятга эга бўлиб, улар амалиётда ўз самарасини бермоқда.

Шу билан бирга фермерларни қўллаб-қувватлаш давлат дастаги маҳсулотларга мамлакат ичида ва ташқи бозорларда бўлган талабга боғлиқ бўлиб, айниқса бу давлат томонидан бирламчи қайта ишлаш учун харид қилинадиган пахта ҳам ашёсини харид қилиш учун муҳим ҳисобланади. Фермерлар учун имтиёзлар, уларга бериладиган кредитлар миқдорлари ва муддатлари, уларнинг фоизлари, шунингдек даромад солиғи ставкалари ва улар томонидан харид қилинадиган моддий-техника ресурслари таъминоти ишлаб чиқаришни ташкил этишида муҳим роль ўйнайди. Давлат бундай тартибга солинадиган кўрсаткичларнинг қийматини ижтимоий-иқтисодий заруратдан, шунингдек фермер хўжалиқларининг ишлаб чиқариш-молиявий имкониятларидан келиб чиқиб шакллантиради. Уларни табақалаш республика минтақаларининг ишлаб чиқариш ва ер-сув хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда жорий этилади.

Умуман ояганда, давлат томонидан тартибга солишнинг макроиқтисодий

омиллари барқарорлаштирувчи хусусиятга эга бўлиб, фермер хўжаликларида ишлаб чиқаришни ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади. Ишлаб чиқаришни ривожлантиришда ва фермер хўжалиklarининг самарадорлигини оширишда ҳудудий омиллар муҳим аҳамиятга эга, улар жумласига ер ресурсларининг мавжудлиги ва ҳолати киради. Ерларнинг табиий унумдорлиги, тупроқнинг шўрланиш даражаси, сизот сувлари сатҳининг жойлашиш даражаси ва шу каби омиллар кишлоқ хўжалиги экинларининг ҳосилдорлигига ҳамда етиштирилаётган маҳсулотнинг сифатига кучли таъсир кўрсатади. Шу билан бирга ҳудудлар аҳолисининг зичлиги даражаси ва кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини юритиш тажрибасига эга бўлган ишчи ва мутахасисларнинг мавжудлиги ҳам фермер хўжалиklarини ривожлантириш ва жойлаштиришнинг муҳим омили ҳисобланади.

Фермер хўжалиklarиди самарадорликни таъминлаш учун ғўзага ва сугорма деҳқончиликнинг бошқа экинларига ишлов бериш технологиясини уларнинг ердан фойдаланиш шароитларига мослаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бунда алоҳида минтакаларда сув билан таъминланганлик даражаси кишлоқ хўжалик экинларини жойлаштиришда асосий омил ҳисобланади. Сугориш сувини вегетация даврида мақбул тақсимлашнинг барча ташкилий масалалари ҳал этилмаган шароитда, ишлаб чиқарувчилар ҳосилнинг йўқотилишига дуч келишади. Шунинг учун фермер хўжалиklarининг ишлаб чиқаришини жойлаштиришда ушбу омил катта ҳажмдаги сув истеъмол қилувчи экинларни етиштириш шароитларини чекловчи омил бўлиши керак.

Фермер хўжалиklarининг ривожланишида бозор ва ишлаб чиқариш инфратузилмасининг ривожланиш даражаси ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ҳозирги вақтда республика ҳукумати томонидан уларнинг ривожланишига катта эътибор қаратилмоқда, чунки ушбу тузилмалар томонидан амалда фермерларга турли хилдаги хизматларни кўрсатиш йўли билан уларни қўллаб-қувватлаш борасидаги дав-

латнинг қўллаб-қувватлаш дастури амалга оширилмоқда. Бунда хизматлар турлари ва параметрлари тегишлича ҳудудларда фермер хўжалиklarининг ривожланишига таъсир кўрсатувчи омиллар ва шарт-шароитларнинг сифат ва миқдорий ифодасини акс эттиради.

Фермер хўжалиklари ишлаб чиқариши ривожланишига бевосита таъсир кўрсатувчи омилларнинг навбатдаги гуруҳи – бу ички хўжалик омиллари дидир. Улар жумласига ер участкасининг ўлчами, техника ва меҳнат ресурсларининг мавжудлиги киради.

Юқорида санаб ўтилган омиллар билан бирга фермер хўжалигининг ривожланишида қайта ишловчи саноат корхоналари, шунингдек хизматлар кўрсатиш соҳаси билан ишлаб чиқариш кооперациясини ташкил этиш муҳим аҳамият касб этади. Ушбу йўналишда фермер хўжалиklари хорижий тажрибаларни ҳисобга олиб қайта ишловчи, маҳсулотларни сотиш ҳамда сервис хизматлари кўрсатувчи улушли кооператив корхоналар ташкил этиш самарали ҳисобланади. Шу муносабат билан айрим хорижий мамлакатлар фермер хўжалиklarига хизмат кўрсатиш борасида кооперацион фаолиятни ташкил этиш тажрибаси ва уларни қўллаб-қувватлаш механизмларини амалиётга жорий этиш зарур.

Фермер хўжалиklarини ривожлантириш, улар ишлаб чиқаришини оптимал жойлаштириш ва ихтисослаштириш истиқболларини белгилашда республика ҳукуматининг қарорига¹¹ мувофиқ қабул қилинган фермер хўжалиklarини ривожлантириш концепциясига асос қилиб олинган ҳудудий ўзига хос хусусиятларни ва фермерлар ишлаб чиқаришининг самарадорлигига таъсир этувчи омилларни ҳисобга олиш зарур.

Фермер хўжалиklари ишлаб чиқариш ихтисослашувининг юзага келган гуруҳлари ичида ушбу хўжалиklar моделларини аниқлаш амалий жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади. Республикада фермер хўжалиklarини ихтисослашувига кўра учта моделини ажратиш мумкин. Биринчиси

¹¹Постановления КМРУз от 30.10.2003 г. № 476 «О мерах по реализации развития фермерских хозяйств на 2004-2006 годы»